

ODNOS JOSIPA BROZA TITA I VODSTVA CK SKH ZA VRIJEME HRVATSKOG PROLJEĆA

Pokret hrvatskog proljeća započeo je 1960-ih. Jedan od njegovih glavnih nositelja bilo je vodstvo Saveza komunista Hrvatske. Ovaj rad istražuje njegov odnos s predsjednikom Jugoslavije Josipom Brozom Titom. Odnos je oscilirao između Titove podrške i osude. S obzirom da je i sam bio zagovornik reformi, Tito je isprva podržavao hrvatsko vodstvo, ali je povukao svoju podršku zbog optužbi o nacionalizmu koje su bile usmjerena na njega. Nakon što je otkrio da su optužbe bile lažne obnovio je svoju potporu samo kako bi iznenada eliminirao hrvatsko partijsko rukovodstvo krajem 1971. godine s ciljem održavanja unutarnje i vanjske stabilnosti Jugoslavije.

Ključne riječi: Josip Broz Tito, Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar, hrvatsko proljeće

1. Uvod

Cilj rada „Odnos Josipa Broza Tita i vodstva CK SKH za vrijeme hrvatskog proljeća“ je istražiti odnose predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), Josipa Broza Tita i rukovodstva Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske u periodu kojeg je obilježio pokret hrvatskog proljeća. Dosadašnje spoznaje o ovoj temi temelje se na memoarskim zapisima sudionika tih događaja, a to se ponajprije odnosi na tekstove Savke Dabčević-Kučar, Miko Tripala ili Latinke Perović. Osim njih iza sebe su ostavili memoare i Milovan Baletić i Dragutin Kastarotović koji su, iako nisu direktno sudjelovali u političkim zbivanjima tog vremena, iza sebe ostavili zapise koji mogu poslužiti kao izvori za pisanje o ovoj temi. Znanstvena istraživanja koja su se, između ostalog, dotakla i teme odnosa Tita i rukovodstva CK SKH proveli su povjesničari poput Dušana Bilandžića (koji je i sam bio sudionik događaja) i Zdenka Radelića, koji su u svojim djelima o suvremenoj hrvatskoj povijesti pisali o hrvatskom proljeću. Povjesničari poput Milivoja Bešina i Aleša Gabriča bavili su se analizom odnosa rukovodstva CK Saveza komunista Hrvatske s rukovodstvi- ma CK Saveza komunista Slovenije i CK Saveza komunista Srbije te su se u tim analizama dotakli i teme odnosa Tita i tih partijskih rukovodstava. Najnovije izvore vezane uz tematiku Hrvatskog proljeća napisali i objavili su Ivo Banac i Tatjana Šarić. Dok Banac piše općenito događajima vezanima uz Hrvatsko proljeće, Šarić se dotaknula teme X. sjednice CK SKH-a te je objavila najrelevantnije arhivske izvore vezane uz tu sjednicu. Rad se temelji na proučavanju tih izvora, ponajprije

memoara Savke Dabčević-Kučar i Mika Tripala, najvažnijih sudionika tih događaja koji su iza sebe ostavili memoarske zapise. S obzirom da su se neki od ključnih događaja vezanih uz odnos Tita i rukovodstva CK SKH dogodili za vrijeme pauza između partijskih sastanaka ili za vrijeme drugih neslužbenih razgovora koji nisu dokumentirani, nego su samo ostali u sjećanjima onih koji su u njima sudjelovali, memoari predstavljaju najrelevantniji izvor za proučavanje ove teme. Osim njih važni su i arhivski zapisi poput onih koje je objavila Tatjana Šarić.

Hrvatsko proljeće (još poznato pod nazivom masovni pokret (maspok)) bio je pokret koji je zastupao širu decentralizaciju i federalizaciju SFRJ. Kao što i samo ime govori pokret je pokrenut u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (SRH) i tamo je imao najveći odjek. Postoje neslaganja oko točnog datuma početka Hrvatskog proljeća. U najširem smislu ono ima svoje korijene u ustavnim promjenama iz 1963. godine i donošenja gospodarske reforme 1965. godine. Također je moguće uzeti pad Rankovića i IV. Brijunski plenum iz 1966. godine kao početni datum. Još jedan datum koji se koristi kao početak hrvatskog proljeća je 1967. godina i donošenje *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. U užem smislu hrvatsko proljeće traje od siječnja 1970. godine kada je održana X. sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, gdje je rukovodstvo tog tijela osim oštre osude hrvatskog nacionalizma izrazilo i oštru osudu jugoslavenskog unitarizma. U najužem smislu Hrvatsko proljeće odnosi se na događanja iz 1971. godine krajem koje je i ugušeno. Također postoje različite interpretacije o tome je li Hrvatsko proljeće bilo reformski ili prevratnički pokret. Ciljevi pokreta Hrvatskog proljeća temeljili su se zahtijevanjima za demokratizacijom i liberalizacijom političkog sustava, zahtjevima za više građanskih sloboda, čistim računima i pretvaranje Jugoslavije u istinsku zajednicu ravnopravnih naroda.¹ Hrvatsko proljeće nije bio homogeni pokret te su unutar njega postojale tri glavne struje: hrvatsko partijsko rukovodstvo (rukovodstvo Saveza komunista Hrvatske), Matica hrvatska i studentski aktivisti.² Hrvatsko partijsko rukovodstvo je od te tri struje imalo najneposredniji utjecaj na politička događanja upravo iz razloga što je Jugoslavija bila totalitarna država u kojoj je partija jedina imala monopol na vlast dok su širi slojevi stanovništva isključeni iz procesa donošenja političkih odluka. Geografski gledano hrvatsko proljeće najveći je utjecaj imalo u Zagrebu, a nakon Zagreba u Dalmaciji gdje se osjećao jak utjecaj pokreta u gradovima Splitu, Zadru, Šibeniku i Dubrovniku.³

Tijekom šezdesetih na čelo partijskih organizacija dolaze novi i mlađi kadrovi.⁴ Nakon pada Aleksandra Rankovića, moćnog šefa tajne policije, 1966. godine, ti novi kadrovi imali su priliku zauzeti liberalne i reformske stavove koji nisu bili u skladu s partijskim dogmatizmom. Ono što je dodatno ojačavalo njihovu poziciju bilo je to što su imali potporu Josipa Broza Tita, neupitnog vladara Jugoslavije. Smjenom Rankovića Tito se opredijelio za reformski kurs jugoslavenske politike koji je zagovarao Edvard Kardelj i koji je predviđao borbu protiv jugoslavenskog unitarizma i veću autonomiju republika.⁵

Ni Hrvatska nije bila iznimka u praćenju novog trenda antiunitarističke politike. Prije X. sjednice Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) (siječanj 1970. godine) reformski orijentirani kadrovi zauzeli su sva važna mjesta u partiji i administraciji osim vojske, policije i tajne službe,

1 P. KRISTE 2012: 43–44.

2 Z. RADELIĆ 2006: 465.

3 P. KRISTE 2012: 48–49.

4 Z. RADELIĆ 2006: 429.

5 P. KRISTE 2012: 45–46; D. BILANDŽIĆ 1999: 483; 494–496.

a imali su potporu i u važnim gradovima, poput Zagreba, Osijeka i Splita. Potpora je postojala među inteligencijom i među privrednicima, a na javnoj sceni se činilo da ih podržava i Tito, koji je u javnosti ponavljao njihove stavove (npr. o promjeni ustava i položaja republika) i izražavao simpatiju prema njima, ali ih je nekada i prikriveno kritizirao. Oni, za njega, tada predstavljaju protutežu unitarističkim snagama iz Srbije i on je smatrao da ih može kontrolirati.⁶

Ključne ličnosti te reformističke i liberalne struje u hrvatskom partijskom rukovodstvu su: Pero Pirker, Dragutin Haramija, Miko Tripalo i Savka Dabčević-Kučar. Savka Dabčević-Kučar je 1963. godine postala članica Izvršnog biroa CK SKH. Predsjednica Izvršnog vijeća Sabora postala je 1967. godine i na toj funkciji se zadržala do 1968. godine, a sljedeće godine postaje predsjednica CK SKH. Tripalo je, nakon što je služio kao član Izvršnog komiteta CK SKH, postao predsjednik tog tijela 1966. godine, a od 1969. godine član je Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ i Predsjedništva SFRJ. Pero Pirker naslijedio je Većeslava Holjevca na mjestu gradonačelnika Zagreba 1963., a od 1969. godine služi kao sekretar Izvršnog komiteta CK SKH. Dragutin Haramija je, prije nego je postao predsjednik Izvršnog vijeća Sabora 1969. godine, služio kao gradonačelnik Rijeke.⁷

Unatoč tome što su spomenuti političari bili glavni kreatori politike SKH za vrijeme Hrvatskog proljeća važno je spomenuti i Vladimira Bakarića koji je bio ključni političar SR Hrvatske od kraja Drugog svjetskog rata. Savka Dabčević-Kučar ga opisuje kao opreznog, pasivnog i suzdržanog čovjeka. O njemu piše da je bio čvrsto fokusiran na vlast te da mu nije bio problem vladati preko drugih sve dok on odlučuje o svim važnim pitanjima. Nije mu se sviđao Tripalo koji se zahvaljujući svojoj karizmi i popularnosti profilirao kao mogući vodeći čovjek SKH-a i zbog toga je sukob između njih bio neizbježan. Tito je cijenio obojicu: Bakarić mu je bio vjerni drug i oslonac već dugo vremena, a istovremeno je pokazivao simpatije prema dinamičnom i komunikativnom Tripalu, koga je u polu-šali nazivao svojim nasljednikom. Kako bi smirio tenzije Tito je problem riješio tako da je Bakarića imenovao članom Predsjedništva SKJ, a Tripala članom Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ. Savka Dabčević-Kučar u svojim memoarima tvrdi da ih je obojicu odvuкао u Beograd kako bi ih imao pod svojom kontrolom.⁸

2. DEKLARACIJA O NAZIVU I POLOŽAJU HRVATSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA

Jedno od prvih područja na kojem se očitovala borba za veću hrvatsku autonomiju unutar Jugoslavije bilo je područje jezika. U Jugoslaviji se nametala politika jezičnog jedinstva koja je nastojala uniformirati jezik kojim se služe njezini građani. Iz tog razloga održan je sastanak hrvatskih i srpskih intelektualaca u Novom Sadu 1954. godine koji je rezultirao Novosadskim dogovorom. Prema Novosadskom dogovoru hrvatski i srpski jezik su dvije varijante istog jezika s dva različita pisma. Makedonci i Slovenci su izuzeti iz politike jezičnog jedinstva, a ustavno je određena jezična ravnopravnost. *Borba* (glavno jugoslavensko glasilo) prevedena je na sve jezike koje su koristili narodi Jugoslavije, no to nije vrijedilo za ostale savezne publikacije gdje

6 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 116–117.

7 Z. RADELIĆ 2006: 430.

8 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 108–111.

se uvriježio srpski standard na latinici. To je izazvalo nezadovoljstvo među hrvatskim intelektualcima koji su, nakon što su pitanje ravnopravnosti jezika, tijekom šezdesetih, prvi potegli Slovenci i Makedonci, odlučili sastaviti *Deklaraciju*.⁹

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika sastavljena je na sastanku Upravnog odbora Matice hrvatske 9. ožujka 1967., a objavljena je 17. ožujka 1967. godine u *Telegramu*.¹⁰ U njoj hrvatski lingvisti i intelektualci upozoravaju na neravnan polođaj hrvatskog jezika i predlađu rješenje tog pitanja (*Deklaracija* je pisana kao ustavni amandman). *Deklaraciju* su potpisale razne ugledne institucije, među ostalima Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, Hrvatsko filološko društvo, PEN-klub, Društvo književnih prevodilaca i dr. Osim njih potpisale su ju i neke istaknute osobe iz javnog života poput Miroslava Krleđe.¹¹

S obzirom da se politika jezičnog jedinstva nije smjela propitivati, na *Deklaraciju* i njene potpisnike ubrzo je pokrenuta hajka. Proglašeni su prevratnicima kojima je cilj rušenje Jugoslavije, a Vladimir Bakarić je Deklaraciju okarakterizirao „neprijateljskim aktom“. Unatoč tome što nije bilo uhićenja, neki njezini potpisnici i tvorci su bili udaljeni od javnog života.¹²

Činjenicu da je jugoslavenska javnost burno reagirala na objavu *Deklaracije*, potvrđuje to da je Tito imao potrebu pozvati dvojicu članova CK SKH na sastanak u Beograd. Pozvani su Miko Tripalo i Miroslav Krleđa. Sastanak se održao 3. travnja 1967. godine, a Tripalo, koji je tada obavljao funkciju sekretara izvršnog komiteta CK SKH nije znao da će na sastanku prisustvovati i Krleđa te se iznenadio kada ga je tamo zatekao. Tito i Krleđa inače su bili u prijateljskim odnosima i Tito je nastojao nagovoriti svoga prijatelja da povuče svoj potpis s *Deklaracije*. Prema Titovom prijedlogu Krleđa je to trebao napraviti putem javne izjave. Tito je smatrao da će se na taj način sleći prašina podignuta zbog objave *Deklaracije* i da će doći do smirenja javnosti što će imati utjecaj na lakše rješavanje tog problema unutarpartijskim putem. Krleđa nije želio povući svoj potpis rekavši: „Ako povučem potpis, svi će kazati – pogledaj onog starog majmuna, sada se pravi da nije znao što je potpisao.“¹³ Umjesto toga Krleđa je ponudio svoju ostavku u CK SKH. Tito je upitao Tripala što misli o tome, a Tripalo je odgovorio da će to biti dovoljno za smirivanje javnosti, a Tito se s time složio.¹⁴ Na sjednici CK SKH, 19. i 20. travnja 1967. godine, Krleđa je bez rasprave „ispušten“ iz tog partijskog tijela.¹⁵

3. X. SJEDNICA CK SKH

Jedan od prijelomnih trenutaka Hrvatskog proljeća bilo je održavanje X. sjednice CK SKH. Na toj sjednici oštro je osuđen jugoslavenski unitarizam. To je također bila prva sjednica koja je prikazivana na televiziji što je imalo utjecaja na približavanje politike običnim građanima i pridonijelo stvaranju masovnog pokreta.¹⁶

9 Z. RADELIĆ 2006: 403–404.

10 Z. RADELIĆ 2006: 404; A. GABRIČ 2012: 112.

11 D. KASTRATOVIĆ 2002: 49–52; Z. RADELIĆ 2006: 404–405.

12 D. KASTRATOVIĆ 2002: 48–49; 59.

13 M. TRIPALO 2001: 110–111.

14 D. KASTRATOVIĆ 2002: 52–53.

15 Z. RADELIĆ 2006: 406.

16 Z. RADELIĆ 2006: 382.

Kasnih šezdesetih došlo je do previranja u Savezu komunista Hrvatske. Padom Aleksandra Rankovića stvorene su mogućnosti za slobodnije političko djelovanje i izražavanje stavova koji nisu nužno u skladu sa stavovima partijskog rukovodstva.¹⁷ Jedna od posljedica toga bilo je objavljivanje već spomenute *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* i izražavanja drugih težnji za većom autonomijom Hrvatske u sklopu Jugoslavije i za jačanjem njezinog identiteta. Takva mišljenja nisu se svima sviđala. Jedan od protivnika takvih stavova bio je Miloš Žanko. Miloš Žanko bio je hrvatski političar koji je u to vrijeme služio je kao potpredsjednik Savezne narodne skupštine (zakonodavnog tijela mjerodavnog na razini cijele Jugoslavije).¹⁸ On je svoju opoziciju izljevima nacionalnih osjećaja u SR Hrvatskoj izrazio u seriji članka, pod naslovom „U toj (nacionalističkoj) ludosti ima sistema“, u glavnom jugoslavenskom listu *Borba*, objavljivanih od 17. do 21. studenoga 1969. godine.¹⁹ U toj seriji članaka je optužio vodstvo CK SKH da tolerira ispade nacionalizma.²⁰

Žankova serija članaka je uznemirila tadašnje vodstvo CK SKH na čelu kojeg je stajala Savka Dabčević-Kučar. Dabčević-Kučar i drugi pripadnici hrvatskog partijskog rukovodstva bili su zabrinuti jer je osim Žanka i Tito u to vrijeme kritizirao izljeve nacionalizma u republikama u svojim govorima održanima u Titogradu i Zadru.²¹

Na jednom sastanku Tita i hrvatskog partijskog rukovodstva dogodilo se nešto nepredviđeno. Sastanak se dogodio u Sisku, u studenom 1969. godine. Taj susret Savka Dabčević-Kučar opisuje u svojim memoarima. Za vrijeme ručka Dabčević-Kučar je, prema protokolu, sjedila na Titovoj lijevoj strani. Tito joj se činio zabrinutijim i šutljivijim nego inače. Očekivala je kritike u skladu s onima koje je pisao Žanko i srpski mediji, no onda ju je Tito upitao: „Kako stojite?“. Nakon što joj je pojasnio da time misli na stabilnost položaja hrvatskog partijskog rukovodstva odgovorila je da stoje dobro i da se za njih ne treba brinuti. Zanimala se zašto ju to pita, a on je odgovorio da je dobio informacije prema kojima se protiv hrvatskog rukovodstva u Srbiji kuje zavjera. On je tu informaciju dobio preko generala Ivana Miškovića (Titov osobni šef tajne službe) koji ju je dobio od Mike Špiljaka (predsjednik Vijeća naroda Savezne skupštine). Radilo se o tome da je Špiljaku Milentije Popović (predsjednik Savezne skupštine) rekao da želi srušiti čelne ljude hrvatske partije, uz Žankovu pomoć, jer s trenutnim rukovodstvom nije moguće raditi. Dabčević-Kučar izrazila je mišljenje da Žankove istupe protiv rukovodstva treba javno osuditi, a Tito se s tim složio, štoviše ona je bila pod dojmom da ju Tito i potiče na to. U tom trenutku, a ni kasnije Dabčević-Kučar nije znala jeli u pitanju trač ili stvarna zavjera i tu priču u javnosti nije nikada spominjala. O „zavjeri“ je, uz Titov pristanak, obaviješteno uže partijsko rukovodstvo. Jedino Bakarić nije bio šokiran onime što je čuo, a Savka Dabčević-Kučar je pretpostavila da on ne vjeruje u tu priču.²²

Za obračun sa Žankom odabrana je nadolazeća X. sjednica CK SKH, koja se odvijala od 15. do 17. siječnja 1970. godine u zgradi Društveno-političkih organizacija u Zagrebu, koja je još poznata pod nazivom Kockica.²³ Savka Dabčević-Kučar je na toj sjednici održala referat s naslovom: „Neka aktuelna politička pitanja“ u kojem je osim hrvatskog nacionalizma oštro osudila i

17 D. BILANDŽIĆ 1999: 513–514; I. BANAC 2021: 29.

18 L. PEROVIĆ 2012: 184; T. ŠARIĆ 2021: 13–16.

19 Z. RADELIĆ 2006: 382.

20 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 118–119; T. ŠARIĆ 2021: 16.

21 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 120–121.

22 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 123–127.

23 Z. RADELIĆ 2006: 382; T. ŠARIĆ 2021: 10.

jugoslavenski unitarizam rekavši: „Kao društvena pojava, nacionalizam je podjednako poguban za socijalizam bez obzira u kojem se obliku javljao, da li kao unitarizam ili kao separatizam. Nema nacionalizma koji bi mogao biti više simpatičan ili manje opasan za socijalističku Jugoslaviju ili za sudbinu njezinih naroda.“ Također je izjavila: „Tako npr. unitarizam se oslanjao i u većoj mjeri se oslanja na velikodržavlje, koji ne vjeruje u samoupravljanje, ne vjeruje u radničku klasu, koji svaku deetaticiju proglašava raspadom društva, jer je to raspad njegove vizije o društvu, a obranu socijalizma i koheziju zajednice vidi u jakoj poziciji, ne političke već birokratske grupe u centru, koja se javlja kao tobožnji garant socijalističkih kretanja, koja razvija kod sebe mentalitet jedinog zastupnika i branioca socijalizma i koja odlučuje o tome što je i što nije u interesu socijalizma.“²⁴ Osim nje i drugi partijski rukovodioci su osudili kritike koje je Miloš Žanko iznio protiv hrvatskog partijskog rukovodstva.²⁵ Tito, koji je pratio odvijanje sjednice je dva puta stupio u kontakt sa Savkom Dabčević-Kučar. Složio se da Žanka nije potrebno izbaciti iz SKH, ali da ga treba udaljiti iz Centralnog komiteta. Tito je također tražio da CK SKH ne osudi samo Žanka nego i one koji iza njega stoje.²⁶ To je i učinjeno u zaključku sjednice gdje je rečeno: „CK osuđuje i one birokratske i konzervativne snage, čiji su izraz ovakvo djelovanje druga Žanka, usmjerenom protiv kursa CK SKH, koji je i kurs CK SKJ.“²⁷ Na proširenoj brijunskoj sjednici Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ, koja će se odvijati u ožujku, Edvard Kardelj žustro će kritizirati tu rečenicu, a Tito će prešutjeti da on zapravo stoji iza nje.²⁸ Neposredno nakon X. sjednice održalo se zasjedanje Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ, na kojem se najviše govorilo o vanjsko-političkim pitanjima (Tito se spremao na put u inozemstvo). Na kraju se Dabčević-Kučar na Titovu molbu, kratko osvrnula na zaključke X. sjednice. Dok su Tito i Krste Crvenkovski (član Predsjedništva iz Makedonije) u većoj mjeri podržali zaključke X. sjednice, Mitija Ribičić (predsjednik Saveznog izvršnog vijeća – SIV-a) je kritizirao način obračuna sa Žankom.²⁹ Ni Jugoslavenska narodna armija (JNA) nije bila zadovoljna X. sjednicom. Iz tog razloga Tito je dopustio sastanke čelnih ljudi iz CK SKH s pripadnicima vrha JNA. Na sastancima u Zagrebu, Splitu i Beogradu sudjelovali su Pero Pirker, Savka Dabčević-Kučar, Vladimir Bakarić i Miko Tripalo, no nije došlo do međusobnog razumijevanja između hrvatskog partijskog rukovodstva i JNA.³⁰

X. sjednica je izazvala žustre reakcije partijskih rukovodstava drugih republika, ali to neće izaći na vidjelo sve dok se ne održi sjednica proširenog Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ između 16. i 18. ožujka 1970. godine na Brijunima. Nakon završetka X. sjednice CK SKH i početka te sjednice Predsjedništva SKJ nitko u javnosti nije komentirao zaključke X. sjednice. Razlog tome je bio taj što je Tito u međuvremenu otišao na turneju po afričkim zemljama, a ta tema se bez njega nije mogla otvoriti.³¹

Tema ožujске sjednice Predsjedništva SKJ glasila je „Neprijateljski elementi“. Najkritičniji prema X. sjednici bili su Cvijetin Mijatović (član Izvršnog biroa iz BIH) i Edvard Kardelj. Mijatović je vodstvo SKH optužio da traže povlašten položaj među republikama i teže liderstvu te da

24 T. ŠARIĆ 2021: 75–80.

25 L. PEROVIĆ 2012: 184–189; T. ŠARIĆ 2021: 18–19.

26 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 148–149; T. ŠARIĆ: 20.

27 M. TRIPALO 2001: 133.

28 M. TRIPALO 2001: 149; D. KASTRATOVIĆ 2002: 132.

29 M. TRIPALO 2001: 135.

30 D. BILANDŽIĆ 1999: 572–573.

31 D. KASTRATOVIĆ 2002: 133–134.

razvijaju antagonizam prema drugim republikama. Također se okomio na metodu obračuna sa Žankom. Kardelj je dao za pravo CK SKH to što se bore protiv unitarizma te je istaknuo i da je sam anti-unitarist, no zamjerio im je što se, prema njegovim riječima, igraju avangardizma. Nije mu se svidio način obračuna sa Žankom, kojeg je opisao staljinističkim, a za CK SKH je rekao da su preglasali svoj značaj.³²

Tito je u završnoj riječi podržao Kardeljevo izlaganje, ali je istovremeno pohvalio i izlaganje Savke Dabčević-Kučar na X. sjednici, rekavši da je ona dobro izložila neke informacije koje njemu nisu bile poznate. Također se složio i sa izlaganjem Mika Tripala. Hrvatsko vodstvo je bilo zadovoljno s tom ocjenom.³³ No zadovoljstvo nije dugo trajalo. Stenogram Titove završne riječi koji je poslan partijskim organizacijama i JNA nije sadržavao dio u kojem je Tito pohvalio hrvatsko vodstvo. Osim toga u armijske je organizacije poslano i cijelo Kardeljevo neprijateljsko izlaganje. Na osnovu toga mogao se steći dojam da je Predsjedništvo SKJ osudilo X. sjednicu.³⁴

Dana 1. svibnja 1970. godine Tito je prisustvovao svečanosti otvorenja zračne luke na Krku, na kojoj je bilo i hrvatsko vodstvo. Tada mu je Dabčević-Kučar ukazala na taj problem, a on je iznenađeno rekao: „Pa eto, i mene falsificiraju!“. Dabčević-Kučar je tražila da se stenogram nadopuni s Titovom izjavom koja je izostavljena. Tito je na to pristao i to je učinjeno.³⁵

Sljedećeg dana (2. svibnja 1970.) Tito je prisustvovao večeri s hrvatskim vodstvom u opatijskom hotelu „Ambasador“. Nakon što je opatijski predsjednik partije održao zdravicu u čast Titu, Tito je neočekivano održao zdravicu u čast hrvatskog rukovodstva. U toj zdravici Tito je jasno iskazao potporu X. sjednici, te je pohvalio referat Savke Dabčević-Kučar. Osvrnuo se na Kardeljev govor na Brijunima rekavši: „On je dobro htio. Nije mu najbolje ispalo. Ja sam se s njim složio.“³⁶ Također je dodao: „Bilo je drugova koji su svašta govorili tako da se meni kosa na glavi dizala.“, vjerojatno misleći na Cvijetina Mijatovića s čijim se izlaganjem nije složio.³⁷ Zdravicu je zaključio izjavom: „Ja ću vam dati podršku kad god treba. Vi znate ja sam Hrvat iz Hrvatskog Zagorja, iz srca Hrvatske, pa ipak kada vam bude trebalo, ja ću vam dati podršku. Meni su svi naši narodi i sve naše republike jednako prirale srcu.“³⁸ Savka Dabčević-Kučar i Ivan Šibl (član CK SKH) zapisali su taj govor. Sutradan hrvatsko vodstvo je dobilo Titovo odobrenje da govor prosljedi članstvu SKH kao interni materijal. Kasnije će se pojaviti optužbe da su hrvatski komunisti Tita napili i da je na osnovu toga nastao njegov govor podrške. Savka Dabčević-Kučar u svojim memoarima odbija te tvrdnje, no priznaje da je Tito popio: „prilično viskija, ali nije bio pijan“.³⁹

32 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 171–172.

33 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 172–173.

34 Z. RADELIĆ 2006: 483.

35 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 173.

36 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 174–175.

37 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 175; D. KASTRATOVIĆ 2002: 138.

38 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 175.

39 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 175.

4. OPTUŽBE O VEZAMA S USTAŠKOM EMIGRACIJOM

U prosincu 1970. godine iz vojne misije u Berlinu je došla vijest da je hrvatsko rukovodstvo u kontaktu s Brankom Jelićem, vođom Hrvatskog narodnog odbora (radikalno-desna organizacija u emigraciji povezana s ustaštvom). Navodno je hrvatsko partijsko rukovodstvo zajedno s Jelićem kovalo zavjeru prema kojoj bi se Hrvatska odcijepila od Jugoslavije i došla u sovjetsku sferu utjecaja, kako bi SSSR dobio izlazak na Jadransko more. Takve optužbe bile su veoma ozbiljne te su jako uznemirile hrvatsko vodstvo.⁴⁰ Iz tog razloga Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar i Pero Pirker odlaze u Beograd, u posjet Titu. Tito je bio iznenađen s onime što je čuo i rekao je da će o cijeloj stvari morati raspraviti Predsjedništvo CK SKJ, a također je predložio da se osnuje komisija na čelu sa Stanom Dolancem koja će ispitati tko stoji iza optužbi.⁴¹ Rezultat Dolančeve istrage je da su optužbe lažne te da iza njih stoje tajne službe i savezna tijela, uključujući Državni sekretarijat inozemnih poslova, no konkretan krivac nije pronađen.⁴² Lažne optužbe su širene tako da su vijesti o povezanosti hrvatskog partijskog rukovodstva s ustaškom emigracijom slane raznim službama sekretarijata bez napomene SUP-a (sekretarijat unutrašnjih poslova) da se radi o dezinformacijama.⁴³

Za vrijeme sjednice Izvršnog biroa Predsjedništva CK SKJ, na kojoj je Dolanc objavio svoje izvješće, odlučeno je da se s tim informacijama neće izlaziti u javnost. Unatoč tome hrvatsko partijsko rukovodstvo se odlučilo oglušiti na tu odluku te su sastavili priopćenje za javnost koje je djelomično objelodanilo rezultate Dolančeve istrage. Zbog toga su optuženi za kršenje partijske discipline.⁴⁴ Osim toga SIV je osnovao svoju komisiju, na čelu s Markom Bulcem, koja je također imala zadaću istražiti cijelu situaciju. No ta komisija je došla do zaključka da se radi samo o „pogrešci u rukovanju dokumentima“. Iz toga je proizašlo da ni DSIP (Državni sekretarijat inozemnih poslova) ni tajne službe nisu ništa krive nego da je problem u hrvatskom rukovodstvu koje otvara takva pitanja.⁴⁵ Cijelu tu situaciju koriste neprijatelji hrvatskog vodstva u drugim republikama, a samo hrvatsko rukovodstvo dolazi u sukob sa SIV-om.⁴⁶

S obzirom da su osjetili da im je položaj poljuljan, Pero Pirker i Savka Dabčević-Kučar u pripremi za sjednicu Predsjedništva CK SKJ odlaze u posjet Edvardu Kardelju u Ljubljanu. Kardelj je bio protivnik hrvatskog rukovodstva još od X. sjednice, ali je istovremeno bio reformator i protivnik unitarizma. Dabčević-Kučar i Pirker smatrali da će se u toj situaciji, kada ih se žestoko kritizira na zatvorenim sjednicama partijskih rukovodstava drugih republika, od smijene spasiti samo ako smekšaju Kardelja i ako se on za njih založi kod Tita. Dogodilo se upravo suprotno, pokazalo se da je Kardelj u potpunosti nezadovoljan politikom hrvatskog rukovodstva. Izrazio je mišljenje da bi bilo najbolje smijeniti i njih i srpsko partijsko rukovodstvo (koje je također bilo izrazito liberalno). Dabčević-Kučar tvrdi da je svoje izlaganje je završio riječima: „Radije bih vidio ruske tenkove na ulicama nego da vašom dubčekovštinom ugrožavamo tekovine revolucije.“⁴⁷ Razlozi Kardeljove nenaklonosti hrvatskom i srpskom rukovodstvu mogu se tražiti u tome

40 Z. RADELIĆ 2006: 445–446; M. TRIPALO 2001: 171–172; I. BANAC 2021: 92–93.

41 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 499–500.

42 Z. RADELIĆ 2006: 446.

43 M. TRIPALO 2001: 172–173.

44 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 522–525; M. TRIPALO 2001: 177.

45 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 526–528.

46 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 540–543.

47 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 547–548.

što se bojao hrvatsko-srpskog sporazuma. Sve dok su Hrvatska i Srbija morale tražiti rješenja problema svojih odnosa preko saveznih tijela, ostale manje republike su mogle igrati ulogu arbitara između njih. Direktno bi hrvatsko-srpski sporazum značio guranje drugih republika, među ostalima i Kardeljove rodne Slovenije, u drugi plan.⁴⁸

Prije nego je počela sjednica Predsjedništva CK SKJ na Brijunima, u travnju 1971. godine, Miko Tripalo imao je privatni razgovor s Titom. Tito je bio vrlo neraspoložen te je izrazio zabrinutost stanjem u zemlji. Govoreći kako on ne planira igrati ulogu Dubčeka rekao je da se nalaze pred kontrarevolucijom koju se neće libiti riješiti vojnim putem. Također je rekao da u svakoj republici može naći određeni broj ljudi unutar partije koji će poduprijeti takav njegov potez. Tripalo mu je otvoreno odgovorio da on nije jedan od njih i da na njega ne treba računati. Tito je nakon toga ublažio ton razgovora i pozvao njega, Savku Dabčević-Kučar i Peru Pirkeru na sastanak s njim sljedećeg dana prije početka sjednice.⁴⁹ Tripalo je prenio Savki Dabčević-Kučar i Pirkeru Titove riječi rekavši im je da je Tito srdit na hrvatsko vodstvo zbog javne objave rezultata Dolančeve istrage, da je nezadovoljan time što se odnosi među republikama pogoršavaju, te da nestabilnu situaciju u Jugoslaviji uspoređuje s onom u Čehoslovačkoj 1968. Tripalo je izrazio mišljenje da će hrvatsko vodstvo biti glavna meta Titovih kritika na sjednici. U takvim se okolnostima odnos između Tita koji je do tog trenutka podržavao njegovu politiku i hrvatskog partijskog rukovodstva znatno srozao.⁵⁰

Zbog cijele situacije i razgovora s Tripalom, Savka Dabčević-Kučar i drugi političari iz hrvatskog vodstva bili su u strahu da im prijete smjena. S takvim osjećajem krenuli su u razgovor s Titom prije početka sjednice. Tito je izrazio nezadovoljstvo njihovim ponašanjem. Kritizira ih zato što su se zavadili sa svima, što uznemiruju Jugoslaviju i što nacionalizam u Hrvatskoj jača, a oni ne poduzimaju ništa. Umjesto da se povuku pred optužbama oni su započeli žustru raspravu u kojoj su ukazali da su podmetanja Hrvatskoj stvarna, da je Hrvatska u neravnopravnom ekonomskom i političkom položaju u odnosu na druge republike te da su Hrvati pristaše ustavnih amandmana koje je pokušavala uvesti savezna vlast, a da su oni koji protiv njih spletkare njihovi protivnici. Tito se isprva branio pred njihovim argumentima, ali je na kraju popustio i stavio ruku na srce rekavši: „Ovdje osjećam da ste u pravu, ali vam nedostaje državničke mudrosti.“ Dabčević-Kučar je smatrala da su ga u tom trenutku pokolebali i da je odustao od njihove smijene. Pišući o tome u retrospektivi smatra ipak da Tito nije bio zainteresiran za njihovu smjenu u tom trenutku. Kada bi smijenio njih morao bi smijeniti i liberalne u Srbiji (Marka Nikezić i Latinku Perović), a ako bi to učinio u Srbiji bi na vlast došla tvrdolinijaška grupa koja se protivila ustavnim reformama i koja bi mu predstavljala značajnu opoziciju. Prema njezinoj interpretaciji, prvo je morao njih pridobiti pa je tek onda mogao smijeniti proljećare i srpske liberalne.⁵¹

Nakon tog razgovora sjednica je počela. Trajala je tri dana: 28., 29. i 30. travnja 1971. godine i imala samo jednu točku dnevnog reda koja je glasila: *Aktualna politička i ekonomska pitanja u zemlji i odnosi u SKJ*. U svojoj uvodnoj riječi na sjednici Predsjedništva CK SKJ Tito je izrazio jaku zabrinutost stanjem u zemlji nastalim sukobima među republikama. Rekao je da se neprijateljski elementi pokušavaju uvući u JNA, ali da se on za nju ne boji te je zaprijetio rješavanjem situacije

48 M. TRIPALO 2001: 205.

49 M. TRIPALO 2001: 178.

50 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 549–550; M. TRIPALO 2001: 189.

51 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 550–554.

vojnim putem. Istovremeno naglašava važnost ustavnih amandmana. Prema njegovim riječima među narodom nema razmirica, nego se oni koji ruše bratstvo i jedinstvo nalaze u partijskom rukovodstvu. Prema interpretaciji Savke Dabčević-Kučar Tito je u svom izlaganju izjednačio krivce za napete odnose unutar Jugoslavije te nije isključivo kritizirao njih. No kada su predstavnici drugih republika dobili riječ, situacija se promijenila. Hrvatsko rukovodstvo našlo se pred snažnim napadom koji je najvećom mjerom dolazio od predstavnika Slovenije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Došlo je i do pukotina u jedinstvu unutar hrvatskog rukovodstva jer Vladimir Bakarić nije podržao CK SKH unatoč tome što ga je Savka Dabčević-Kučar zamolila da to učini.⁵² Prema Tripalovom iskazu Bakarić se u tom trenutku odlučio da neće više podržavati proljećare u hrvatskom partijskom rukovodstvu.⁵³

Sjednica nije bila burna samo zbog političkog prepucavanja predstavnika različitih republika. U jednom trenutku sjednice dogodilo se nešto neočekivano, Tito je na poziv ađutanta napustio sjednicu kako bi telefonirao. Kada se vratio obavijestio je sve prisutne da mu je telefonirao Leonid Brežnjev (generalni sekretar Komunističke partije Sovjetskog Saveza). Brežnjev je izrazio zabrinutost stanjem u Jugoslaviji te ponudio sovjetsku pomoć, Tito je to odbio rekavši da unutarpartijske probleme može riješiti samo SKJ. U to vrijeme kolale su glasine da se sovjetske snage nakupljaju na granicama Jugoslavije i svi prisutni bili su zabrinuti Titovom informacijom. Ta informacija bacila je sjenu na cijelu sjednicu koja je u tom tonu i završila.⁵⁴ U svojim memoarima Tripalo piše da je kao predsjedavajući član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ, za vrijeme sjednice, dobio informaciju da je jedan sovjetski obavještajac prenio mišljenje jugoslavenskoj tajnoj službi prema kojoj je stav Sovjetskog Saveza da hrvatsko vodstvo treba smijeniti. SSSR je u politici decentralizacije i demokratizacije koju je zastupalo hrvatsko rukovodstvo vidio daljnje udaljavanje Jugoslavije od Istočnog Bloka i zato mu je bilo u interesu uklanjanje proljećara. Prema Tripalu ta informacija, koja je bila prosljeđena ostalim članovima Predsjedništva, u tom trenutku je ojačala poziciju hrvatskog vodstva zbog averzije prema miješanju Sovjetskog Saveza u jugoslavenske poslove, ali istovremeno je dala Titu povoda za razmišljanje o smjenjivanju hrvatskog vodstva radi održavanja boljih odnosa sa Sovjetskim Savezom i sprječavanja sovjetske vojne intervencije.⁵⁵

Za vrijeme drugog dana sjednice (29. travnja) tijekom jedne od pauza, Tito je prišao Savki Dabčević-Kučar i tražio od nje nešto što ju je šokiralo. Rekao joj je da sada pod prijetnjom Sovjetskog Saveza moraju nastupiti oštro te pokazati da čvrsto vladaju situacijom. Izravno je od nje zatražio uhićenje nekoliko opozicijskih predstavnika (radilo se o predstavnicima studentskog pokreta ili djelatnicima Matice hrvatske, koji su imali radikalnije stavove o autonomiji Hrvatske od hrvatskog partijskog rukovodstva). U svojim memoarima piše da mu je rekla da ne želi uhićivati nevine ljude, a njega je to naljutilo i inzistirao je na svome zahtjevu. Kada ga je upitala koga on želi uhapsiti, nabrojao je sljedeća imena: Šime Đodan, Marko Veselica, Ivan Zvonimir Čičak, Dražen Budiša i Petar Šegedin. Savka Dabčević-Kučar je unatoč njegovom inzistiranju odbila njegov zahtjev, a u tom trenutku je shvatila da reforme i demokratizacija Jugoslavije Titu ne znače puno te da će u kriznim situacijama posegnuti za prokušanim autoritarnim metodama.⁵⁶

52 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 554–557.

53 Z. RADELIĆ 2006: 447; M. TRIPALO 2001: 178.

54 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 559–563; M. TRIPALO 2001: 181.

55 M. TRIPALO 2001: 181–182.

56 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 563–564.

5. DALJNJE POGORŠANJE ODNOSA

Dana 7. svibnja 1971. godine u Zagrebu održao se veliki javni skup proslave oslobođenja grada. Savka Dabčević-Kučar je bila jedna od govornika. Istoga dana nakon što je skup završio otputovala je u Sarajevo gdje je bila zajednička večera svih partijskih rukovodstava s Titom. Na toj večeri Tito ju je napao riječima: „No, kako je prošao vaš nacionalistički miting?“ Ona mu je odgovorila da skup nije bio nacionalistički. Tita je uznemirilo to što na skupu navodno nije bilo natpisa s njegovim imenom, nego samo s imenima Tripala i Savke Dabčević-Kučar. Prema svjedočanstvu Savke Dabčević-Kučar to nije bila istina. Nastojala ga je umiriti, ali nije bila sigurna je li u tome uspjela.⁵⁷

Tito nije samo jedanput tražio uhićenje istaknutih vođa studentskog pokreta i Matice hrvatske. U lipnju 1971. godine, u Beogradu, prije početka jedne od sjednica, Tito će Savki Dabčević-Kučar i Peri Pirkeru prići riječima: „Čujem da vaši ustaše opet divljaju! A vi ništa!“. Pri tome je mislio na rasplamsavanje nacionalnog pokreta pod vodstvom Matice hrvatske i studenata. Oni su mu na to odgovorili da je loše obaviješten te da u Hrvatskoj nema divljanja ustaša. Unatoč tome Tito je inzistirao na uhićenjima rekavši im: „Morate se konačno odlučiti, morate lišiti slobode neke neprijatelje socijalizma.“ Pirker i Dabčević-Kučar mu nastoje objasniti da bi to kompromitiralo politiku SKH, no Tito je uporan i uz već prije spomenute aktiviste traži i da se uhitu Vlado Gotovac (urednik *Hrvatskog tjednika*). Tito studente naziva „fašistima“ i „opasnim klerikalcima“, a Pirker i Dabčević-Kučar se trude obraniti ih od takvih etiketa, te brane njihovo pravo na slobodu mišljenja.⁵⁸ Prije kraja pauze Savka Dabčević-Kučar i Pirker su mu odgovorili: „Mi ne možemo i nećemo hapsiti nevine!“⁵⁹ Nakon toga ih je Tito bez riječi napustio.⁶⁰ Unatoč njihovoj nepopustljivosti, hrvatsko je rukovodstvo ipak pristalo na neki oblik represije prema protivnicima. Dana 23. srpnja 1971. godine iz SKH isključeni su Marko Veselica i Šime Đodan, no nikakva uhićenja nisu provedena.⁶¹

I Tripalo je tijekom lipnja imao dva privatna razgovora s Titom. Tito je prema njemu drugačije postupao nego prema Dabčević-Kučar i Pirkeru. Izražavao je slaganje s njegovim stavovima te mu je čak rekao da je za njega predvidio funkcije „o kojima i ne sanja“. Tito je od Tripala tražio da bude odlučniji u kritici porasta nacionalizma među intelektualcima u Hrvatskoj. Tripalo je to shvatio kao zahtjev da se odrekne službene politike hrvatskog rukovodstva i nije prihvatio Titovo nagovaranje. Iako pretpostavlja da Tito time nije bio zadovoljan odnosi između njih ostali su sdačni.⁶²

Osim zaoštavanja odnosa Hrvatske i drugih republika došlo je i do zaoštavanja odnosa unutar Hrvatske između hrvatskog i srpskog stanovništva. U proljeće 1971. godine pojavile su se glasine da se vrši prebrojavanje Srba u Hrvatskoj te da će uskoro biti istisnuti sa svih važnijih mjesta u državnoj upravi i administraciji u korist Hrvata.⁶³ Iz tog razloga i zbog drugih problema sazvan je sastanak Tita i hrvatskog partijskog rukovodstva 4. srpnja 1971. godine, u Zagrebu, u rezidenciji Zagorje. Tito se ubrzo okomio na hrvatsko vodstvo rekavši: „...na djelu je prebrojavanje, a radnička klasa je jedinstvena i nitko ju ne smije prebrojavati.“ Također je spomenuo da postoje glasine

57 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 614–616.

58 D. KASTRATOVIĆ 2002: 161–162.

59 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 657.

60 D. KASTRATOVIĆ 2002: 161–162.

61 Z. RADELIĆ 2006: 445.

62 M. TRIPALO 2001: 183–184.

63 D. KASTRATOVIĆ 2002: 205.

prema kojima se srpska sela u Hrvatskoj naoružavaju jer se boje ustaškog pokolja te je ponovno zaprijetio rješavanjem situacije vojnim putem.⁶⁴ Nakon toga je Pero Pirker dao suprotnu ocjenu stanja rekavši da nema razloga za zabrinutost unutar Hrvatske, no da su stvarni problemi u tome što se hrvatski zahtjevi ne uvažavaju na jugoslavenskoj razini.⁶⁵ Toj analizi pridružili su se drugi proljećari u hrvatskom vodstvu poput Srećka Bijelića, Dragutina Haramije, Marka Koprtle i Ivana Šibla. No nisu se svi složili, tada je već došlo do otvorene podjele među političarima u SKH.⁶⁶ Protuproljećari, okupljeni oko Vladimira Bakarića, poput Jure Bilića, Milke Planinc, Jelice Radojčević, Eme Derossi Bjelajc, izrazili su mišljenje da je situacija s nacionalizmom u Hrvatskoj alarmantna. Tito se na kraju povukao pred argumentima većine te se ispričao ako je bio pregrub u svojim uvodnim optužbama.⁶⁷

Sljedećeg dana Tito je bio na putu za Sloveniju te su ga glavne ličnosti iz hrvatskog partijskog rukovodstva otpratile do Bregane. Tamo se odvio ručak na kojemu je Dabčević-Kučar standardno sjedila Titu s lijeve strane. Dok je hrvatsko vodstvo bilo loše raspoloženo zbog kritika izrečenih dan prije, Tito se vratio u svoje uobičajeno raspoloženje te se šalio sa slovenskim predstavnicima. Za vrijeme ručka nakon što je popio par čaša vina Savki Dabčević-Kučar je rekao: „reći ću ti otvoreno što vi o meni mislite“. Svoju iskrenost ispričao je s time što je popio. Nastavio je: „Vi zapravo mislite da ja nemam nikakav nacionalni osjećaj (...) da mi je proleterski internacionalizam istisnuo svaki nacionalni osjećaj. Ja jesam i internacionalist (...) Ali ja sam i Hrvat!“ Ta izjava je potresla Dabčević-Kučar, najviše iz razloga jer je dan prije, u svom stanu, u razgovoru s Pirkerom točno na taj način opisala Tita. Način na koji je Tito formulirao tu izjavu natjerao ju je da posumnja da joj je stan prislušivan. Nastavili su pričati o situaciji u Hrvatskoj. Tito se žalio na to što ga Hrvati više ne vole i da mu se u drugim republikama narod više obraduje kada dođe u posjet. Dabčević-Kučar mu kontrira u tim primjedbama iako u memoarima priznaje da je Tito u vezi toga bio u pravu. Kada se požalio da ga hrvatsko rukovodstvo ne sluša ona mu je odgovorila: „Ako vam nismo dobri, vi izaberite druge, ali mi ne možemo drugačije raditi nego što radimo.“ Na to joj je odgovorio sljedećim riječima: „Radije bih s vama, nego bez vas, jer vi jedini imate utjecaja na narod, ali nećete da me slušate!“⁶⁸

6. PONOVI ZAOKRET U ODNOSIMA

Na sjednici Izvršnog biroa CK SKJ, 17. svibnja 1971. godine, manje od mjesec dana nakon travnjačke brijunske sjednice na kojoj je hrvatsko vodstvo očekivalo smjenu, za vrijeme privatnog razgovora tijekom jedne stanke, Tito je Dabčević-Kučar iznenadio ponudivši joj mjesto predsjednice SIV-a. To je bio nagli zaokret u odnosima, naizgled nabolje, no ona je pomislila da se radi o zamci.

64 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 659–661.

65 D. KASTRATOVIĆ 2002: 209–210.

66 Do prvih neslaganja unutar hrvatskog rukovodstva došlo je, sredinom 1971. godine, zbog formulacija amandmana na ustav SRH, stavova o političkoj situaciji u Hrvatskoj i zbog pitanja nacionalne zastupljenosti Hrvata i Srba u državnim službama. Tripalo prenosi svjedočenje Dušana Dragosavca prema kojem je Vladimir Bakarić već u jesen 1970. godine stao na stranu protiv proljećara, predviđajući krah Hrvatskog proljeća, ali i zbog ugroze njegovoj osobnoj vlasti koju je predstavljalo novo mlado rukovodstvo. No, prema Tripalu te izjave trebaju biti uzete s rezervom. M. TRIPALO 2001: 219–220.

67 Z. RADELIĆ 2006: 447; D. KASTRATOVIĆ 2002: 210.

68 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 666–667.

Smatrala je da je stvarni razlog te ponude njezino udaljavanje iz Hrvatske u Beograd s ciljem slablje-nja hrvatskog rukovodstva. Iz tog razloga ona je tu ponudu odbila, pravdajući se osobnim i obiteljskim razlozima.⁶⁹

Do ponovnog naglog zaokreta u odnosima došlo je prilikom Titova posjeta Zagrebu 8. rujna 1971. godine.⁷⁰ Tito je u Hrvatskoj ostao oko tjedan dana (do 15. rujna) te je osim Zagreba posjetio i druge gradove. Svuda gdje je bio dočekivan je s oduševljenjem građana. To je jako utjecalo na njegovo raspoloženje te je u tijekom cijelog posjeta bio prijazan s proljećarskim djelom hrvatskog vodstva. Vrhunac se dogodio prilikom svečanosti u hotelu Esplanade. Tamo je Savka Dabčević-Kučar pred 200 uzvanika i televizijskim kamerama održala govor koji je sljedećeg dana prenio *Vjesnik*: „Dođite nam opet družite Tito, čeka Vas, zove i priželjkuje s jednakom ljubavlju i toplinom svaki kutak socijalističke Hrvatske. Dižem ovu čašu za čovjeka u čijoj se osobi najreljefnije izražava slava, junaštvo i uspjesi naše prošlosti, revolucionarna socijalistička snaga naše sadašnjosti i svijetla perspektiva naše sutrašnjice, za velikog revolucionara, mislioca i državnika, za istinskog borca za radnička, nacionalna i ljudska prava i slobode, za najvećeg sina u povijesti hrvatskoga i svih naših naroda i narodnosti, za dragog nam druga Tita i drugaricu Jovanku.“⁷¹ Po svemu sudeći Titu se jako svidio govor Savke Dabčević-Kučar te je na njega ogovorio riječima: „Draga Drugarice Savka. Ja sam ovoga puta vidio da su zaista apsurdne kojekakve priče o Hrvatskoj – o tome da tu nema jedinstva, da narod drugačije misli, o tome da tu postoji i cvate veliki šovinizam, itd. To nije točno, ja sam to vidio svugdje gdje sam bio.“ To je bila neočekivana potpora proljećarima u hrvatskom rukovodstvu, pogotovo nakon događaja 4. srpnja u Vili Zagorje. Tito dodaje: „Sada kada smo amandmanima stvorili uslove za definitivno rješavanje nacionalnog pitanja i da svaka republika ima svoju državnost – to ne znači dezintegraciju našeg društva, dezintegraciju naše zajednice, socijalističke Jugoslavije, nego to znači još čvršće jedinstvo na novim osnovama kako to i treba da bude u jednoj višenacionalnoj socijalističkoj Jugoslaviji.“ Tim govorom Tito je dao podršku onoj struji jugoslavenske politike na čijem su čelu bili Savka Dabčević-Kučar, Tripalo i Pirker, a zadao udarac onom krilu kojeg su predvodili unitaristi.⁷²

Od 2. do 9. listopada 1971. godine održali su se vojni manevri pod nazivom Sloboda 71. na slunjsko-karlovačkom području.⁷³ Službeno su ti manevri trebali biti upozorenje za Sovjetski Savez.⁷⁴ Odnosi SSSR-a i Jugoslavije zahladnjeli su nakon sovjetske intervencije u Čehoslovačkoj jer je Jugoslavija smatrana inicijatorom praškog proljeća.⁷⁵ Unatoč tome političari unutar hrvatskog vodstva pretpostavljali su da su manevri upozorenje njima o vojnoj sili koju savezni vrh može upotrijebiti protiv njih (Savka Dabčević-Kučar u svojim memoarima postavlja pitanje zašto su se manevri održali u Hrvatskoj ako je prijatna dolazila s Istoka).⁷⁶ Tito se tada odlučio sastati s lokalnim partijskim i općinskim rukovoditeljima. Najviše se zanimao za sastanak s ličkim lokalnim predstavnicima, a od njih je saznao da su glasine o tome kako hrvatski Srbi drže straže u svojim selima u strahu od ustaške odmazde neistinite. On je kasnije i sam te glasine demantirao u izjavama za medije. To je, naizgled,

69 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 620–622.

70 Z. RADELIĆ 2006: 448.

71 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 680–682; M. BEŠLIN 2012: 170.

72 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 682–683.

73 I. BANAC 2021: 142.

74 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 684; Z. RADELIĆ 2006: 448.

75 H. KLASIĆ 2012: 408–409.

76 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 684–685.

bila još jedna potpora proljećarima unutar hrvatskog partijskog rukovodstva. Tito je tijekom manevara bio jako prijazan u odnosima s njima, a na samom kraju vojnih vježbi, prilikom rastanka, prišao je Savki Dabčević-Kučar rekavši: „Evo i naše jedine partizanke“ i poljubio ju obraz. Gledajući na to kroz prizmu događaja koji će uslijediti u Karađorđevu krajem studenog i početkom prosinca te godine, Dabčević-Kučar u svojim memoarima piše: „Uskoro će se pokazati, neće proći ni dva mjeseca, da je to bio Judin poljubac!“⁷⁷

7. KARADORĐEVO: KONAČNI SLOM HRVATSKOG PROLJEĆA

Proljećari unutar hrvatskog partijskog rukovodstva tijekom vremena prikupili su brojne neprijatelje. Od slovenskog vodstva predvođenog Edvardom Kardeljom, preko vodstva SRBIH-a predvođenog Brankom Mikulićem i Cvijetinom Mijatovićem do konzervativne struje unutar SK Srbije koju su predstavljali Petar Stambolić i Draža Marković. Uz izvanrepubličke neprijatelje, njihovi protivnici pojavili su se i unutar SKH. Oni su također radili na njihovu smjenjivanju. Baš zbog toga razloga, jedan od njih, Dušan Dragosavac otišao je kod Tita na razgovor i tražio od njega da se opredijeli za jednu od suprotstavljenih grupa unutar rukovodstva SKH.⁷⁸ Smjenu proljećara zagovarao je i vrh JNA. Zapovjednici JNA su uglavnom imali unitaristička shvaćanja i nisu s puno razumijevanja gledali na rješavanje nacionalnih pitanja. Titu su govorili da je zbog potpore hrvatskom rukovodstvu neomiljen među srpskim stanovništvom i unutar JNA. Armijska skupina je na njega vršila jak pritisak, a on je njihovo mišljenje uvažavao.⁷⁹ Tvrdnje da Tito gubi potporu u Srbiji zbog podržavanja hrvatskog partijskog rukovodstva bile su istinite. Kada je Tito jednom prilikom posjetio Saveznu skupštinu Srbije, prisutni se nisu ustali na njegov ulazak, a nisu ga ni dočekali pljeskom.⁸⁰

Nakon sjednice Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ, krajem travnja 1971. godine, Titov stav o hrvatskom partijskom rukovodstvu oscilirao je između potpore i osude. Takvo stanje nije se moglo održati zauvijek. Dana 22. studenog počeo je studentski štrajk u Zagrebu pod parolom „Hrvatskoj njezine devize“.⁸¹ Štrajk je dobio potporu većine studenata i profesora Zagrebačkog sveučilišta te je doveo do raspada partijske organizacije na Sveučilištu. Iako su štrajkujući studenti izrazili potporu hrvatskom partijskom rukovodstvu oni su samo dodatno otežali njegov položaj jer je stvoren dojam da je Centralni komitet SKH izgubio kontrolu nad događajima u republici.⁸² To je bila kap koja je prelila čašu. Kada je Tito, naknadno, navodio prijelomne razloge zašto se obračunao s hrvatskim proljećem rekao je da su to bili štrajk studenata i zahtjev Hrvoja Šošića da se Hrvatska primi u UN.⁸³ Hrvatsko rukovodstvo poslalo je studentima brojne apele da prestanu sa štrajkom, no oni to nisu učinili.⁸⁴

U takvim okolnostima hrvatsko je rukovodstvo pozvano na sastanak s Titom u njegovo omiljeno lovište Karađorđevo. Već sam izbor lokacije bio je znakovit za događaje koji su uslijedili. Iako je SR

77 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 687–689.

78 M. TRIPALO 2001: 201–205.

79 M. TRIPALO 2001: 224.

80 D. KASTRATOVIĆ 2002: 212.

81 Z. RADELIĆ 2006: 450.

82 M. TRIPALO 2001: 221.

83 D. KASTRATOVIĆ 2002: 270.

84 D. KASTRATOVIĆ 2002 : 166–167; M. TRIPALO 2001: 221; Z. RADELIĆ 2006: 450.

Hrvatska imala brojne državne zgrade i rezidencije gdje se mogao održati taj susret namjerno je izabrana lokacija izvan Hrvatske.⁸⁵ Samo ime lovišta imalo je, u ušima proljećara, zlokoban prizvuk, podsjećajući na dinastiju Karađorđević koja je za Hrvate bila simbol velikosrpskog hegemonizma u prvoj Jugoslaviji.⁸⁶

Sastanak je trajao od 30. studenog do 1. prosinca, punih dvadeset sati.⁸⁷ Na početku sjednice Tito je Dabčević-Kučar dobacio neki dokument. Na njemu je bila dojava talijanske tajne službe jugoslavenskoj prema kojoj je studentski štrajk organiziran od strane najužeg partijskog rukovodstva. Dabčević-Kučar i Pirker odbacili su takvu optužbu rekavši Titu: „Tako vas hrane lažima“. Sjednica je organizirana tako da svaki od pozvanih političara izrazi svoje stavove o stanju u SR Hrvatskoj. Tito je Savki Dabčević-Kučar dozvolio da govori prva. Ona je u svom govoru spomenula aktualne gospodarske probleme, vanjskotrgovinska pitanja i devizni režim.

Nakon nje govori Milka Planinc, koja kao glavni problem SKH vidi podijeljenost partije na nacionalističku i antinacionalističku struju. Planinc iznosi mišljenje da će se aktualni problemi u gospodarstvu moći riješiti tek nakon što se stane na kraj toj podijeli. Nakon nje izmjenjuju se ostali govornici iznoseći različite ocjene političkog stanja u Hrvatskoj. Pozitivnu ocjenu daju Pero Pirker, Miko Tripalo, Dragutin Haramija i Srećko Bijelić. S njima se ne slažu Milka Planinc, Ema Derossi Bjelajac, Jure Bilić, Dušan Dragosavac i Vladimir Bakarić.⁸⁸ Pri kraju sastanka govori Tito i u svom izlaganju oštro kritizira hrvatsko proljeće te izjednačuje Masovni pokret s fašističkim pokretima u Europi 1920-ih i 1930-ih. Njegova poruka proljećarima bila je: „Ja moram da kažem i kazat ću sutra da ja ne stojim više iza vaše politike jer niste opravdali povjerenje koje sam ja tražio od vas. Niste u punoj mjeri postupili onako kako smo bili razgovarali.“ Ta izjava emitirana je na televiziji. U tom tonu sastanak je završen, a službeni je zaključak ostao neodređen.⁸⁹ Prema svjedočenju Savke Dabčević-Kučar Tito je, za vrijeme sjednice, nastojao izmanipulirati proljećare i okrenuti ih jedne protiv drugih. Tijekom jedne od pauza prišao je Tripalu te ga nastojao nagovoriti da se odrekne njezine i Pirkerove politike riječima: „...ipak Ti nisi nosio direktnu političku i organizacijsku odgovornost za situaciju u Hrvatskoj, to je bila Savka, a Ti si bio u Beogradu.“ Istovremeno je sličan prijedlog iznio pred Dabčević-Kučar i Pirkeru: „Budite vi samokritični, jer za te ekscese niste krivi vi, ja dobro znam tko je šurovao s ekstremistima – to je bio Miko. Neka on i odgovara.“ Nitko od njih nije pristao na tu ponudu jer su znali da, kada bi se itko od ključnih ličnosti proljećarske politike odrekao svojih stavova, bi to doprinijelo lakšoj javnoj osudi hrvatskog vodstva i njihove politike.⁹⁰

Slijedećeg dana održana je 21. sjednica Predsjedništva SKJ.⁹¹ Iako je bila zakazana za 11 sati, sjednica je odgođena za 15 sati poslijepodne. Otvorio ju je Tito. U svom izlaganju kritizira studentski štrajk te osuđuje: „nebudnost, ležernost i gnjili liberalizam“ u SR Hrvatskoj te ponavlja: „Ja sam se već jučer ogradio da ja stojim iza takve politike. I danas ovdje kažem da ja ne stojim iza takve politike“. Uz to, optužuje hrvatsko vodstvo da nije dovoljno samokritično te da ne čini

85 M. BALETIĆ 2003: 23.

86 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 895.

87 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 902.

88 D. KASTRATOVIĆ 2002: 287–289.

89 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 928–930.

90 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 932–933.

91 Z. RADELIĆ 2006: 451.

ništa kako bi zaustavilo nacionalizam i šovinizam u svojoj republici.⁹² Kritizirao je pretjerano praćenje zakona i procedura rekavši: „Nije istina da smo mi tu paralizirani, i da nas u tome sprječava imunitet Sveučilišta. Jer, kontrarevolucionarne tendencije moraju se sprječavati revolucionarnim sredstvima.“ Kritizirao je tužilaštva koja se „često drže paragrafa kao ‘pijan plota’“.⁹³ Nakon Titove uvodne riječi Tripalo je pokušao nagovoriti Savku Dabčević-Kučar i Pirkeru da zajednički, demonstrativno daju ostavke. Od toga ih je odgovorio Jakov Blažević, koji je tada još uvijek bio na strani prolječara. Krste Crvenkovski i Stane Kavčič (vođe makedonskih i slovenskih partijskih liberala) su se također protivili toj ideji rekavši: „Ako sruše vas, onda smo i mi gotovi.“⁹⁴ Nakon Tita svi prisutni na sjednici izrazili su kritike prema hrvatskom vodstvu. U tome su prednjačili Franc Popit, Cvijetin Mijatović, Branko Mikulić i Stane Dolanc, a pridružili su im se Vladimir Bakarić i Edvard Kardelj.⁹⁵ Oni koji su to odbili učiniti, osim Krste Crvenkovskog, bili su Latinka Perović i Marko Nikezić, koji su tada vodili Savez komunista Srbije. Članovi hrvatskog vodstva prihvatili su samokritiku, ali ustrajali su na svojim dotadašnjim stavovima. Na kraju je Tito završio sjednicu ponovivši ona stajališta koja je izrekao na početku.⁹⁶

Nekoliko dana kasnije, 8. prosinca, održana je sjednica Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ na kojoj je Tito zatražio ostavku Pirkeru i Savke Dabčević-Kučar. Tripalo je Titu rekao da će i on u tom slučaju podnijeti ostavku. Tito ga je od toga pokušao odgovoriti, ali Tripalo je ostao pri svome rekavši da ako pada politika hrvatskog vodstva da će i on s njom pasti s obzirom da je on jedan od njezinih protagonista. Tito mu je obećao da neće dozvoliti blaćenje smijenjenih političara, ali to obećanje na kraju nije održano.⁹⁷

Sljedećeg dana (9. prosinca 1971.), Pirker i Dabčević-Kučar posjetili su Tita i s njim imali privatni razgovor. Tada on nastoji opravdati svoje postupke pred njima. Kaže da mu je bilo teško donijeti odluku o smjeni hrvatskog rukovodstva, ali da nije imao drugog izbora. Svoju odluku je nastojao opravdati tvrdnjom da je nakon njegovog govora u Esplanadi na njega vršen pritisak sa svih strana te da je pred njega postavljena dilema: „Ili ja ili vi!“⁹⁸

Dana 12. prosinca 1971. godine održana je sjednica CK SKH na kojoj su Savka Dabčević-Kučar i Pero Pirker podnijeli ostavke, te je pročitana Tripalova ostavka, s obzirom da on nije želio prisustvovati sjednici. Osim njih smijenjeni su ili pali u nemilost svi ostali istaknuti članovi SKH koji su podržavali prolječarsku politiku.⁹⁹

Nad Savkom Dabčević-Kučar provedena je partijska istraga od strane komisije koju je vodio Mirko Mećava. Na osnovi te istrage isključena je iz CK SKJ 8. svibnja 1972. godine, a istoga dana isključeni su i Marko Koprtla, Pero Pirker i Miko Tripalo. Bilo je i pokušaja da se sudi nekim visokim dužnosnicima koji su sudjelovali u hrvatskom proljeću, ali te pokušaje je zaustavio Tito.¹⁰⁰

92 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 941–942.

93 L. PEROVIĆ 2012: 200.

94 M. TRIPALO 2001: 231–232.

95 D. KASTRATOVIĆ 2002: 292.

96 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 940–949.

97 M. TRIPALO 2001: 234–235.

98 S. DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 970.

99 M. TRIPALO 2001: 236.

100 Z. RADELIĆ 2006: 456.

8. ZAKLJUČAK

Odnosi između hrvatskog partijskog rukovodstva i Tita značajno su oscilirali. S obzirom da se slagao s njihovim zahtjevima u pogledu decentralizacije i federalizacije Jugoslavije Tito im je isprva pružao podršku. Znajući da će neki od tih stavova biti žestoko kritizirani pustio je da hrvatsko vodstvo primi glavninu kritiku umjesto njega. To se na primjer očitovalo kada je pustio Kardelja da kritizira CK SKH zbog njihovog obračuna sa Žankom iako ih je sam u tome podržavao. Tito je, s jedne strane bio spreman pružati potporu vodstvu SKH u zahtjevima za većom autonomijom SR Hrvatske i suverenošću republika, a s druge strane ih je često kritizirao zbog „divljanja“ nacionalizma u njihovoj republici, koji je bio nužan nusprodukt zahtjeva za većom samostalnošću Hrvatske i političke liberalizacije. Kako se nacionalni pokret rasplamsavao rastao je i broj protivnika hrvatskog proljeća i hrvatskog partijskog rukovodstva, a istovremeno je i hrvatsko rukovodstvo počelo vući presamostalne poteze koje Tito nije odobravao. Primjer za to je kršenje partijske discipline i izdavanje javnog priopćenja vezanog za rezultate Dolančeve istrage i odbijanje Savke Dabčević-Kučar da provede uhićenja istaknutih proljećara među studentima i Maticom hrvatskom. Svi ti faktori, pa i vanjskopolitički pritisak kojem nije odgovarala destabilizacija Jugoslavije utjecala je na povlačenje Titove potpore vodstvu SKH tijekom 1971. godine.

Tito nije podržavao hrvatsko partijsko rukovodstvo iz pukog slaganja s njihovim stavovima nego i iz razloga jer mu je bila potrebna protuteža protivnicima ustavnim amandmanima, koji su na kraju uspješno usvojeni krajem lipnja 1971. godine. To mišljenje izrazila je i Savka Dabčević-Kučar u svojim memoarima. Nakon što su amandmani usvojeni došlo je vrijeme da se riješi hrvatskog rukovodstva, koje je u međuvremenu postalo neposlušno.

Uzimajući u obzir da su brojni zahtjevi proljećara (to se odnosi i na zahtjeve proljećara unutar vodstva SKH) usvojeni i kodificirani u Ustav iz 1974. godine nameće se zaključak da hrvatsko partijsko rukovodstvo nije smijenjeno zbog svojih stavova nego iz drugih razloga. Titu nije odgovarala popularnost Savke Dabčević-Kučar i Mika Tripala. Nije mu se sviđalo to što im publika prilikom javnih skupova kliče onako kako se inače samo njemu klicalo, a to njegovo nezadovoljstvo poticali su i neprijatelji vodstva SKH unutar njegovog užeg kruga koji su ga hranili informacijama prema kojima su Dabčević-Kučar i Tripalo, u Hrvatskoj, postali popularniji od njega. Iako su to, prema iskazu Savke Dabčević-Kučar, bile neistine, to je povrijedilo njegovu taštinu. Moguće je da je smatrao da mladi kadrovi ugrožavaju njegov monopol svojom neposlušnošću te predstavljaju prijetnju njegovoj osobnoj vlasti. Ono što je svakako predstavljalo prijetnju njegovoj osobnoj vlasti bilo je nezadovoljstvo među brojnim segmentima jugoslaven-skog političkog ustroja koje je nastalo upravo zbog njegove potpore hrvatskom partijskom rukovodstvu. Iako je vodstvo SKH bilo popularno u Hrvatskoj, u drugim republikama imalo je brojne neprijatelje. Boračke organizacije, slovensko partijsko rukovodstvo, partijsko rukovodstvo BiH, crnogorsko partijsko rukovodstvo, konzervativci unutar srpskog partijskog rukovodstva i vrh JNA su samo neki od njih. Čak i oni koji su bili simpatizeri hrvatskog partijskog rukovodstva poput makedonskog i kosovskog partijskog rukovodstva brzo su promijenili strane nakon što je Tito krenuo u obračun s proljećarima. Razlog tome je bio što su oni svoj nacionalni preporod vezali uz Titovo ime i njegovo smjenjivanje Rankovića. Ako tome još dodamo pritisak izvana koji je najvećim dijelom dolazio iz SSSR-a možemo vidjeti zašto se Tito odlučio za obračun s proljećarima u CK SKH nakon što su mu počeli predstavljati prevelik uteg.

Postavlja se pitanje zbog čega je došlo do tako naglog obrata između 15. rujna 1971. godine kada je Tito održao govor potpore hrvatskom partijskom rukovodstvu u Esplanadi i sloma hrvatskog proljeća krajem studenog i početkom prosinca 1971. godine u Karađorđevu. Tito je bio strogo antinacionalistički nastrojen i često je kritizirao hrvatsko vodstvo da tolerira ispade nacionalizma. Istovremeno je bio i autoritaran vođa te mu je smetalo što hrvatsko vodstvo nije odlučnije u obračunu s disidentima. Kada je počeo štrajk studenata 22. studenoga 1971. godine, kojeg CK SKH nije bilo sposobno zaustaviti, stvari su prevršile svaku mjeru. To je za Tita bio znak da se nacionalizam previše rasplamsao te da hrvatsko vodstvo ne vlada situacijom u SR Hrvatskoj. Kada tome dodamo gore navedene okolnosti od neposlušnosti hrvatskog vodstva, pritiska koji je vršen na Tita da ih se riješi, gubitka uloge hrvatskog vodstva kao protuteže dogmatskim partijskim elementima, štrajk studenata i situacija koju je izazvao, u Titovim očima, pokazala se kao savršena prilika da se cijeli taj problem riješi i privede kraju.

BIBLIOGRAFIJA**MONOGRAFIJE**

- M. BALETIĆ, 2003 – Milovan Baletić, *Hrvatska simulantanka: Prosinac sedamdeset prve*, Zagreb, Naklada Pavičić, 2003.
- I. BANAC, 2021 – Ivo Banac, *Sedamdeset i prva: uspon i pad hrvatskoga nacionalno-reformnog pokreta*, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2021.
- D. BILANDŽIĆ, 1999 – Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden-marketing, 1999.
- S. DABČEVIĆ-KUČAR, 1997 – Savka Dabčević-Kučar, *71: hrvatski snovi i stvarnost*, Zagreb: Interpublic, 1997.
- D. KASTRATOVIĆ, 2002 – Drago Kastratović, *Proljeće moderne Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić, 2002.
- H. KLASIĆ, 2012 – Hrvoje Klasić, *Jugoslavija i svijet 1968.*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012.
- Z. RADELIĆ, 2006 – Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb: Školska knjiga: Hrvatski institut za povijest, 2006.
- T. ŠARIĆ, 2021 – Tatjana Šarić, *Deseta sjednica CK SKH: tragom arhivskih dokumenata: (29. prosinca 1969. – 4. travnja 1971.)*, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2021.
- M. TRIPALO, 2001 – Miko Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 2001.

RAD U ZBORNIKU

- M. BEŠLIN, 2012 – Milivoj Bešlin, „Liberalna koalicija“ između saradnje i nerazumevanja: Odnos političkih elita Srbije i Hrvatske 1969. – 1971., u: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur: Tvrtko Jakovina, Zagreb, 2012, 149–178.
- A. GABRIČ, 2012 – Aleš Gabrič, Slovensko-hrvatski odnosi u prijelomnim godinama, u: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur: Tvrtko Jakovina, Zagreb, 2012, 111–125.
- P. KRISTE, 2012 – Petar Kriste, Nekoliko teza o Hrvatskom proljeću, u: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur: Tvrtko Jakovina, Zagreb, 2012, 43–55.
- L. PEROVIĆ, 2012 – Latinka Perović, Prilog proučavanju Hrvatskog proljeća, in: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, ur: Tvrtko Jakovina, Zagreb, 2012, 181–203.